

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ НА ОСНОВІ ДИНАМІЧНОГО НОРМАТИВУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ

В статті удосконалено методичний підхід до оцінки ефективності стратегії розвитку регіону на основі динамічного нормативу соціально-економічних показників. Результати проведених розрахунків показали, що формуванню конкурентних переваг українських регіонів сприятиме інноваційна спрямованість їх економік, більш дієвий механізм залучення інвестицій та реалізації інвестиційних проектів та програм, врахування регіональних особливостей, узгодження інтересів всіх зацікавлених у реалізації стратегії сторін.

Ключові слова: стратегія, розвиток, регіон, динамічний норматив, ефективність.

TYAZHKOROB I.

Banking University, Lviv Institute

THE ESTIMATION OF STRATEGY EFFICIENCY OF REGION DEVELOPMENT ON THE BASE OF DYNAMIC NORMATIVE OF SOCIO-ECONOMIC INDEXES

The article proposes a method for assessing the effectiveness of the strategy of development of region that is based on the use of dynamic normative row of socio-economic indexes. The improved approach allows all-round and evidently to reflect dynamic of development region trends as a result of realization of strategy, to do certain conclusions about her effectiveness and define the key factors of further development. For the formation of the competitive advantages of the regions of Ukraine, the innovative direction of their economy is needed, a more effective mechanism of attracting investments and implementing investment projects and programs, account regional peculiarities, harmonizing the interests of all stakeholders in the implementation of the strategy.

Keywords: strategy, development, region, dynamic normative, efficiency.

Вступ. У нестабільних умовах господарювання, коли необхідно своєчасно реагувати на безперервно зростаючі в економіці та суспільстві зміни, конкуренцію в усіх сферах життєдіяльності, оцінити ключові чинники розвитку регіону на основі традиційного планування стає неможливим. Інструментом, що дозволяє справитися із викликами сучасності, стати на шлях структурної модернізації регіонального господарства та сформувати конкурентні переваги, є стратегічне планування. Світовий досвід регіонального стратегічного планування доводить, що від того, наскільки правильно поставлені та структуровані стратегічні цілі та завдання, наскільки раціонально використовуються ресурси та наскільки послідовно плануються заходи для їх вирішення, залежить стійкість регіональної соціально-економічної системи і, як наслідок, добробут населення. Водночас аналіз реальної вітчизняної практики регіонального стратегічного планування свідчить про його недосконалість. Зокрема, проблемним питанням є відсутність дієвої системи моніторингу, необхідної для оцінки ефективності реалізації стратегії та прийняття відповідних рішень щодо забезпечення якісних змін в обставинах, що склались. У зв'язку цим важливим науковим завданням є пошук нових методичних схем та прийомів дослідження та оцінки стратегій соціально-економічного розвитку регіону і на цій основі підвищення ефективності розроблюваних стратегій.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Головним критерієм якості стратегій є не тільки певні економічні результати розвитку, а й їх структура. Структурні зміни знаходять своє відображення в сукупності пріоритетів в зростанні економічних показників, тобто в їх пропорціях. Вони є вагомим стратегічним резервом в процесі створення конкурентних переваг та підвищенні ефективності економіки регіону. Водночас реалізація стратегії завжди супроводжується певними змінами співвідношень у зростанні показників. Тому оцінити ефективність стратегії розвитку регіону можна шляхом співставлення ступеня відповідності фактичної структури показників розвитку нормативній (еталонній) структурі показників. Тобто чим вищим буде ступінь відповідності фактичної та нормативної структур економічних показників, тим вищою буде раціональність, результативність стратегії та гармонійний розвиток соціально-економічної системи будь-якого рівня.

Ідея побудови динамічних нормативів вперше була опублікована у наукових працях І. М. Сирожина [1]. В своїй концепції виміру ефективності діяльності професор використав підхід, заснований на впорядкуванні показників для моделювання ефективного режиму реалізації функціонування господарської системи. Вчений зазначив, що в якості еталонного режиму може виступати і стратегія розвитку системи, тому такий динамічний норматив може бути також названий стратегічним.

Даний підхід отримав подальшого розвитку при визначенні рівня соціально-економічного розвитку як підприємства, так і регіону. Так, В. О. Вінокуров при дослідженні та оцінці стратегії розвитку підприємства взяв за основу концепцію «пропорційного економічного зростання» або «динамічного нормативного ряду», згідно якої фактична структура показників відображає реальні пріоритети у зростанні

показників, а нормативна структура – вимоги ефективного розвитку підприємства, за яким забезпечується розширене виробництво [2]. Сучасні публікації у цьому напрямку містять пропозиції щодо виведення зі співвідношення, яке відображає нормативний ряд, неіснуючих в економічних розрахунках показників (показник нормативно-чистої продукції), та введення в базову формулу додаткових співвідношень, які модифікують її структуру, зокрема доповнення базової системи нерівностей темпом зміни собівартості [3], темпом зростання нематеріальних активів і продуктивності праці [4], а також темпом зростання основних фондів [5].

Можливість оцінити ефективність регіональних стратегій, в тому числі проводити моніторинг реалізації інвестиційної стратегії регіону, із застосуванням методу динамічного нормативу досліджено в авторських методиках [6–8]. Їх апробація дозволила виявити основні проблеми соціально-економічного розвитку регіону на стратегічних і тактичних рівнях [6; 7], оцінити відповідність динаміки інвестиційної активності та результатів інвестиційної діяльності еталонним режимам [8]. Крім того, серед основних переваг цих методичних підходів можна виділити такі: оцінка стратегій регіонального розвитку проводиться за інтегральним (зведеним) індексом показників (коефіцієнт рангової кореляції Спірмена, коефіцієнт рангової кореляції Кендалла та узагальнюючий їх показник), що забезпечує цілісність отриманих результатів; відсутність експертних оцінок під час проведення дослідження, що у підсумку підвищує об'єктивність отриманих результатів; можливість проведення оцінки у динаміці, що дозволяє проводити порівняльний аналіз у різних часових проміжках. Зазначені методики мають й такі загальні недоліки: вони включають різну кількість показників (від 5 до 10); в них не представлено показники інноваційного характеру розвитку регіону або їх подано окремим співвідношенням без врахування соціальної складової; не визначено період, протягом якого слід проводити оцінку, що породжує серед фахівців невизначеність щодо часового проміжку (у публікаціях аналізується період у три, п'ять або десять років). Відтак метою даної статті є удосконалення методичного підходу щодо оцінки ефективності регіональних стратегій, який дозволить би всебічно й наочно відобразити тенденції у розвитку регіону та визначити ключові фактори його подальшого розвитку.

Результати дослідження. Відомо, що якість динамічного ряду, відтак і якість оцінювання регіональних стратегій, залежить, перш за все, від складу включених в нього показників, які мають відповідати таким вимогам: повинні відображати цілісний характер діяльності системи; бути доступними з існуючої звітності та мати єдиний період спостереження; бути не похідними, а первинними; представляти собою відносно невелику кількість [7, с. 35]. При цьому, як правило, використовують експертний або логічний метод відбору показників [2, с. 125; 7, с. 35]. Зокрема, згідно з останнім методом ранжування у норматив проводиться на основі якісного аналізу руху показників або попарних порівнянь з урахуванням умов інтенсивного типу розвитку. Крім того, дослідження реалізації стратегії з використанням ланцюгових темпів зростання, що дозволяють оцінювати зміни рівня реалізації стратегії між двома суміжними періодами, характеризують мінливість економічної політики та визначають динаміку структури дотриманих та порушених нормативних співвідношень [7, с. 36].

Отже, враховуючи вище наведені положення та основні переваги уже існуючих методів оцінки, а також уникаючи їхніх недоліків, пропонуємо логіку відбору показників та встановлення темпів зростання (T_i), яка полягає в тому, що за рахунок ефективних вкладень ($T_{ВРП} > T_{KI}$) забезпечується випереджаюче зростання обсягів промислового ($T_{ПП}$) та сільськогосподарського ($T_{СГ}$) виробництва, а також вартості інноваційної продукції ($T_{ІП}$), відбувається прискорене зростання доданої вартості ($T_{ВВП}$). Окрім того, умови передбачають необхідність покращення структури споживання населення ($T_{ДН} > T_{РТО}$), зростання сукупної продуктивності праці ($T_{ВВП} > T_{Ч}$), зменшення техногенного навантаження на навколишнє середовище ($T_{ПП} > T_{ТЕР}$), зниження рівня безробіття ($T_{Ч} > T_{Б}$). Близькість фактичної динаміки до нормативного ряду, який має бути не спадним (>1 або $>100\%$), свідчатиме про відповідність розвитку за соціально-економічними та інноваційними факторами (формула 1).

$$T_{ВВП} > T_{ДН} > T_{РТО} > T_{ІП} > T_{ПП} > T_{СГ} > T_{KI} > T_{Ч} > T_{ТЕР} > T_{Б} > 1, \quad (1)$$

де $ВРП$ – валовий регіональний продукт; $ДН$ – наявні доходи населення; $РТО$ – роздільний товарооборот підприємств; $ІП$ – обсяг реалізованої інноваційної продукції; $ПП$ – обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг); $СГ$ – продукція сільського господарства; KI – капітальні інвестиції; $Ч$ – чисельність наявного населення; $ТЕР$ – обсяг використання паливно-енергетичних ресурсів (природного газу); $ТБ$ – безробітне населення.

Для визначення ступеня відповідності нормативного та фактичного ряду показників застосуємо коефіцієнт рангової кореляції Спірмена (формула 2):

$$K = 1 - \frac{6 \cdot S(d)^2}{n^3 - n}, \quad (2)$$

де $S(d)^2$ – сума квадратів різниць рангів показників у ряду; n – кількість рангів у ряду.

Щодо періоду, протягом якого слід проводити оцінку ефективності стратегії соціально-економічного та інноваційного розвитку регіону, то зазначимо, що у 2006 р. було розроблено Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2015 року [9]. Постановою, що вводить у дію Стратегію [10], було унормовано обов'язковість розробки та розгляду місцевими радами регіональних стратегій у

тримісячний термін після ухвалення згаданого Закону. Однак процес розробки і ухвалення обласними радами, Верховною Радою АР Крим та міськими радами міст Києва і Севастополя тривав аж до 2008 року. Тому, вважаємо, що доцільно оцінювати ефективність регіональних стратегій за період 2008–2015 рр.

Таким чином, результати проведених за формулами 1 та 2 розрахунків показали, що протягом всього періоду реалізації регіональних стратегій досягнуті пропорції соціально-економічних показників не в повній мірі відповідали їх нормативному ряду динаміки. Так, у 2008-2009 рр. зв'язок між стратегічним та фактичним рядами динаміки для всіх регіонів був слабким та нестійким, оскільки значення коефіцієнтів рангової кореляції Спірмена були нижчими, ніж 0,5, та коливались в межах від -0,442 до 0,261. Такі низькі значення можна пояснити тим, що в цей період регіони не змогли оперативнo адаптувати свої стратегії до стрімкого погіршення економічної ситуації, зниженню інвестиційної активності та спаду промислового та сільськогосподарського виробництва, обумовлених світовою фінансово-економічною кризою.

У наступних роках (2009-2010 рр.) в економіці більшості регіонів України спостерігалось деяке поживлення та ефективність стратегій дещо підвищилась. Зокрема, згідно з нормативним рядом динаміки показників функціонували: Дніпропетровська, Донецька, Львівська, Хмельницька – на 50–60%; АРК, Волинська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Сумська – на 60–70%; Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Київська, Миколаївська – на 70–80%. Лише п'ять областей не змогли подолати бар'єрне значення коефіцієнта рангової кореляції у 0,5, серед них Запорізька, Одеська, Рівненська, Тернопільська та Харківська області.

З 2010 по 2013 р. регіони розвивались нерівномірно та результативність реалізації регіональних стратегій була різною. За цей період стратегія третини регіонів була низько ефективною ($0,5 > K$). Для переважної більшості регіонів стратегія характеризувалась коефіцієнтом кореляції в межах $0,5 > K > 0,8$. Тільки три регіони мали стійкий й тісний зв'язок між нормативним та фактичним рядами динаміки ($0,8 > K > 0,9$) – це Чернівецька обл. (у 2010-2011 рр.), Закарпатська й Львівська обл. (у 2011-2012 рр.).

У 2013-2014 рр. внаслідок непередбачуваних політичних подій всі регіони України, окрім Рівненської області, мали знову слабку кореляцію між стратегічним та фактичним рядом динаміки показників ($K < 0,5$), що зумовило зниження результативності реалізованих стратегій. До кінця 2015 р. позитивні зрушення мали лише декілька регіонів – Волинська, Київська, Одеська, Чернівецька ($0,5 > K > 0,6$) та Львівська, Полтавська, Харківська ($0,6 > K > 0,7$).

В цілому слід зазначити, що у 2008–2015 рр. коефіцієнти рангової кореляції швидко змінювали своє значення з великою амплітудою, що свідчить про неефективне використання наявного виробничого та управлінського потенціалу регіонів. Наприклад, для Хмельницької області коефіцієнт зростав від -0,115 (2008-2009 рр.) до 0,721 (2011-2012 рр.), а далі знижувався до 0,273 (2014-2015 рр.). Крім того, ранг деяких показників також часто змінювався в динамічному ряду (наприклад, для Хмельницької області ранг темпу зростання валового регіонального продукту змінювався в різні роки від «1» до «б»), причиною цього стала часта зміна цілей та напрямків розвитку, відсутність системи критеріїв, за допомогою яких можна розробляти та реалізовувати стратегії розвитку, підвищуючи результативність функціонування регіону. Отже, затверджені стратегічні плани були непродуманими, в них не знайшли повного відображення власні сильні та слабкі сторони, не знайшли широкого використання й інтенсивні чинники розвитку, що не дозволило регіонам реалізувати чітку стратегію якісного розвитку. В управлінні всіма регіонами переважали поточні та оперативні рішення, які здійснювались з урахуванням короткострокових обставин та майже повної відсутності певної лінії стратегічної поведінки. Внаслідок більшості регіонів України, хоча й мали загальну позитивну тенденцію ефективності реалізації стратегії, та вона виявилась нестійкою.

Висновки. Таким чином, проведені розрахунки показали, що формуванню конкурентних переваг українських регіонів сприятиме інноваційна спрямованість їх економік, більш дієвий механізм залучення інвестицій та реалізації інвестиційних проектів та програм, врахування регіональних особливостей, узгодження інтересів всіх зацікавлених у реалізації стратегії сторін.

Література

1. Сыроежин И. М. Совершенствование системы показателей эффективности и качества / И. М. Сыроежин. – М. : Экономика, 1980. – 192 с.
2. Винокуров, В.А. Организация стратегического управления на предприятии / В.А. Винокуров. – М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. – 160 с.
3. Булгакова, Л.Н. Операционный левеидж. Золотое правило экономики. Теория и практика / Л.Н.Булгакова// Финансовый менеджмент. – 2001. – №4. – С. 14-21.
4. Трифилова, А.А. Оценка эффективности инновационного развития предприятия / А.А. Трифилова– М.: Финансы и статистика, 2005. – 304 с.
5. Тяжкороб І.В. Оцінка поточної стратегії як важливий етап управління підприємством / І.В. Тяжкороб // Стратегія економічного розвитку України: зб. наук. праць. – Київ: КНЕУ, 2011. – Вип. 28. – С. 85-91.
6. Сментина Н. В. Застосування моделі динамічного нормативу для оцінки ефективності функціонування соціально-економічних систем за результатами реалізації стратегій / Н. В. Сментина // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2014. – №10 (287) . – С. 44-50.

7. Ускова Т.В. Оценка реализации стратегии развития региона / Т. В. Ускова, Р.Ю. Селименков, В. Я. Асанович // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – 2015. - № 1(37). – С. 31-40.
8. Панягина А. Е. Формирование целеориентированной инвестиционной политики региона: Монография / А. Е. Панягина. – М. : Самполиграфист, 2016. – 252 с.
9. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 р. № 2850-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-п

Надійшла: 22.09.2017; рецензент: д. е. н., проф. Пшик Б.І.

Повні вимоги до оформлення рукопису
<http://vestnik.ho.com.ua/rules/>

За зміст повідомлень редакція відповідальності не несе

Підп. до друку . Ум. друк. арк. 36,27. Обл.-вид. арк. 34,82
Формат 30x42/4, папір офсетний. Друк різнографією.
Наклад 100, зам. №

Тиражування здійснено з оригінал-макету, виготовленого
редакцією журналу “Вісник Хмельницького національного університету”

Редакційно-видавничий центр Хмельницького національного університету
29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 7/1, тел. (0382) 72-83-63
